

TILSTÅELSESRABATT

I. INNLEDNING

Straffeloven § 59 fikk ved endringslov av 2. mars 2001 nr. 7 tilføyd et nytt annet ledd om strafferabatt ved uforbeholden tilståelse, og riksadvokaten ga nærmere retningslinjer om påtalemyndighetens praktisering av bestemmelsen på statsadvokatmøtet i 2001 og i mål- og prioriteringsrundskrivene for 2002. Lovendringen, forarbeidene og retningslinjene er nærmere omtalt i artikkelen ”Strafferabatt ved tilståelse – en gjennomgang av forarbeider og avgjørelser fra Høyesterett”, se riksadvokatens publikasjon nr. 2/2007.¹

Bestemmelsen er videreført i den nye straffeloven.²

Formålet med dette rundskrivet er å sikre at påtalemyndigheten legger til rette for at bestemmelsen om straffereduksjon ved uforbeholden tilståelse får den effekt som lovgiveren har tilsiktet, og å sikre ensartet påtalepraksis.

Retningslinjene i rundskrivet gjelder redusert straff for tilståelse i egen sak.³ En tilståelse kan som kjent også ha betydning som bevis i straffesaker mot andre, og etter fast praksis skal dette tillegges vekt ved straffutmålingen, se for eksempel Rt. 2005 side 314. De prinsipper som her gjelder, omtales ikke i dette rundskrivet. Det nevnes dog at den vekt som påtalemyndigheten og domstolene har tillagt forklaringer som er viktige bevis mot andre, synes rimelig.

II. RIKSADVOKATENS RETNINGSLINJER

1. Generelt

Ordningen med strafferabatt ved uforbeholden tilståelse er viktig for at personer som har begått lovbrudd, skal erkjenne sine handlinger med de positive virkninger dette som regel vil ha både for fornærmede og for ressursbruken ved etterforskning, påtalebehandling og irettføring.

De hensyn som bærer ordningen med strafferabatt, har størst vekt hvor en lovbryster angir seg selv ved å fortelle om lovbrudd politiet ellers ikke ville fått kjennskap til, eller som ikke kunne oppklares uten forklaringen. Slike tilfeller er det ikke så mange av i praksis,⁴ og ordningen er gitt et videre anvendelsesområde. Hovedvekten legges på tilståelsen i seg selv; det er likegyldig hvilket motiv gjerningspersonen har for sin

¹ Riksadvokatens publikasjoner nr. 2/2007 søkes publisert tilnærmet samtidig med at rundskrivet sendes ut.

² Lov 20. mai 2005 nr. 28 § 77 og § 80 bokstav a nr. 1, ikke i kraft.

³ Se dog pkt. 9.3 om bevissikring der forklaringen også har betydning som bevis i sak mot andre.

⁴ Et (riktignok ikke helt rent) eksempel er Rt. 2005 side 1235.

forklaring, og det utelukker heller ikke rabatt om tilståelsen kommer sent. Imidlertid vil det ha betydning for rabattens størrelse hvordan bevisene i saken ligger an og når tilståelsen kommer, jf. nærmere nedenfor under pkt. 4.

Riksadvokaten peker på noen grunnleggende forutsetninger for at ordningen med strafferabatt skal få den virkning som lovgiveren har tilsiktet:

- ∞ Rabatten må være så stor at den kan virke motiverende.
- ∞ Rabatten må være synbar og forutberegnelig.
- ∞ Rabattordningen må være kjent for mistenkte.

Bestemmelsen om strafferabatt gjelder i alle typer saker. Rabatt skal vurderes både ved alvorlig og mindre alvorlig kriminalitet, ved masseovertridelser og ved straffbare handlinger som det er færre av. Hensynet til å redusere belastningen for fornærmede og pårørende veier tyngst ved seksualforbrytelser og voldsforbrytelser, mens den prosessøkonomiske effekt er størst i de mest omfattende sakene (for eksempel større narkotikasaker og saker om omfattende vinningskriminalitet). Den prosessøkonomiske gevinst kan også bli betydelig ved masseovertridelsene, herunder i foreleggssaker. Selv om besparelsen i tids- og ressursbruk ikke er så stor i den enkelte sak, vil den samlede effekt kunne bli betydelig på grunn av det store antall saker.

2. Former for strafferabatt

Mildere reaksjon på grunn av uforbeholden tilståelse kan gjennomføres ved at påtalemyndigheten eller domstolene velger en mildere reaksjonsform eller ved utmåling av lavere straff innenfor den valgte straffart. Det kan anvendes en mildere straffart enn ordinært, for eksempel ved at påtalemyndigheten utferdiger forelegg på bot istedenfor å ta ut tiltale, ved at det idømmes samfunnsstraff istedenfor ubetinget fengsel,⁵ eller ved at påtalemyndigheten gir påtaleunntatelse istedenfor å fremme saken for retten. Rabatt ved straffutmålingen kan gis ved at det påstås en kortere fengselsstraff enn overtridelsen ellers skulle ha ført til, eller ved at det nedlegges påstand om at hele eller deler av fengselsstraffen kan gjøres betinget. I foreleggssaker kan rabatten bestå i at boten settes lavere enn normalnivået.

Straffeloven § 59 annet ledd gir dessuten hjemmel for å nedsette straffen under det for handlingen bestemte lavmål.⁶ Dette er bare aktuelt der straffebudet har et særskilt minimum. Det er ikke adgang til å gå under det alminnelige minimum i straffeloven § 17.

Ved fastsetting eller utmåling av tap av førerett kan det ikke gis rabatt som følge av tilståelse, jf. Rt. 2005 side 641.

Det minnes om at riksadvokaten tidligere har instruert om at henleggelse eller nedsubsumering ikke skal brukes som vederlag for opplysninger.⁷

⁵ Jf. for eksempel Rt. 2004 side 1379.

⁶ Et eksempel på dette er Rt. 2006 side 641, der straffen for medvirkning til drap ble satt til fengsel i 3 år, selv om minstestrafen etter straffeloven § 233 er fengsel i 6 år.

⁷ Se rundskriv nr. 2/2000 om vederlag til politiets kilder og provokasjon som etterforskningsmetode pkt. II 3.

”Straffbare forhold skal ikke henlegges eller nedsubsummeres som vederlag for informasjon. Den ordinære strafferettslige belønningsform er å påstå redusert straff begrunnet i at siktede har gitt viktig bistand under etterforskingen. Er kildens eget straffbare forhold mindre alvorlig, kan det også være aktuelt med et bøteforelegg istedenfor tiltale. Bagatellmessige forhold kan med den samme begrunnelse avgjøres med påtaleunntatelse.

Løslatelse fra varetekt eller opphevelse av restriksjoner kan ikke benyttes som vederlag for opplysninger.”

Disse direktiver står fortsatt ved lag. Rundskrivet fra 2000 tar primært sikte på situasjonen der politiet får opplysninger om andres kriminalitet. Prinsippene gjelder imidlertid også ved vurderingen av vederlag for tilståelse av eget forhold.

3. Nivået for strafferabatt

Straffeloven § 59 annet ledd fastsetter at når siktede har avgitt en uforbeholden tilståelse, ”skal retten ta dette i betraktning” ved straffutmålingen.

Uttrykket ”ta i betraktning” innebærer at det overlates til rettens skjønn både *om* det skal gis rabatt og *hvor stor* denne skal være. I forarbeidene uttales om dette:⁸

”Om det skal gis straffereduksjon og hvor stor den i tilfelle skal være, må avgjøres av dommeren ut fra en konkret vurdering hvor de viktigste momentene vil være hvilken betydning tilståelsen har hatt for fornærmedes situasjon, og hvor stor prosessøkonomisk gevinst den har medført. Ytterpunktene er klare: Det er stor forskjell på en uforbeholden tilståelse som kommer uoppfordret i første politiavhør, og en tilståelse som først foreligger under hovedforhandlingen etter at tiltalte innser at bevismaterialet mot ham er overveldende.”

I forarbeidene til den nye straffeloven oppsummerer departementet rettspraksis. I spesialmotivene til utkastet § 77 uttales om normalnivået for rabatten:⁹

”Domstoladministrasjonens undersøkelse fra april 2004 om hvordan straffenedsettelsesreglene i straffeloven § 59 annet ledd har virket, viser at reduksjonen ligger på ca. 15-30 %. Opplysningene er både basert på spørreundersøkelser med dommerne og studie av dommer. Etter departementets syn er dette et rimelig nivå. Det vises også til Rt. 2002 side 1591.”

Basert på denne uttalelsen, og gjennomgang av Høyesteretts praksis til nå,¹⁰ legger riksadvokaten til grunn at en straffereduksjon på ca 1/3 er korrekt der tilståelsen skal tillegges betydelig vekt.

Unntaksvis kan det være aktuelt å gi større rabatt enn 1/3, for eksempel der en vesentlig del av straffesaken dreier seg om straffbare handlinger som politiet ikke ville fått kjennskap til uten tilståelsen, se pkt. 4.1 og 4.3 nedenfor.

⁸ Ot. prp. nr. 81 (1999-2000) side 39

⁹ Ot. prp. nr. 90 (2003-2004) side 468

¹⁰ Se Riksadvokatens publikasjoner nr. 2/2007: Strafferabatt ved tilståelse - en gjennomgang av forarbeider og avgjørelser fra Høyesterett.

Riksadvokaten understreker at det skal foretas en konkret vurdering med utgangspunkt i de momenter som nevnes nedenfor under punkt 4. Reaksjonsfastsettelsen må alltid skje på grunnlag av det faktum som finnes bevist, og de hensyn som gjør seg gjeldende i den enkelte sak.

Vilkåret "*uforbeholden tilståelse*" skal forstås på samme måte som det tilsvarende uttrykk i straffeprosessloven § 248 om tilståelsesdom, jf. Rt. 2005 side 559 og Rt. 2006 side 669. De hensyn som begrunner bestemmelsen i § 59 annet ledd, kan imidlertid tilsi at rabatt også bør kunne gis i enkelte tilfeller der tilståelsen ikke er uforbeholden, jf. f.eks. Rt. 2004 side 1287 (pengekurér) og Rt. 2006 side 46 (fragått tilståelse). Rabatten må imidlertid som utgangspunkt være mindre i slike tilfeller enn der tilståelsen er fullstendig.

I Høyesteretts dom 24. april 2007 (sak HR-2007-00752-A) ble det lagt til grunn at tilbaketrekking av anke over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet må likestilles med en uforbeholden tilståelse og at dette gjelder uavhengig av om tilbaketrekkingen er kombinert med en skylderkjennelse.

Erkjenner mistenkte bare egen straffeskyld uten å bidra til at vesentlige deler av et utbytte kommer til rette, må tilståelsens vekt begrenses. Omvendt bør det gi grunnlag for rabatt dersom forklaringen letter inndragning (jf. straffeloven §§ 34 og 35) eller utvidet inndragning (straffeloven § 34a). For eksempel at siktede forklarer seg om proformatransaksjoner som er foretatt for å tilslore reelle eierforhold.

4. Momenter ved vurderingen

4.1 Generelt

Det går frem av forarbeidene og av rettspraksis at momentet prosessøkonomisk gevinst både omfatter materielle og prosessuelle virkninger. Med materielle virkninger siktes her til tilståelsens betydning for bevissituasjonen. Det kan være at saken oppklares på grunn av tilståelsen (det foreligger få eller ingen andre bevis i saken), tilståelsen kan avdekke nye momenter ved den aktuelle forbrytelse som man ellers ikke ville kunnet bevise (herunder at forbrytelsen har et større omfang enn antatt), eller den kan lede politiet til andre forbrytelser gjerningspersonen har begått.

Med prosessuelle virkninger siktes til tilståelsens betydning for tids- og ressursbruken i politiet, påtalemyndigheten og domstolene. Tilståelsen kan medføre at politiet kan begrense etterforskingens omfang, fordi behovet for bevisføring blir redusert. I rettergangsfasen vil tilståelsen kunne medføre pådømmelse av saken som tilståelsesdom, eller redusert bevisførsel ved en hovedforhandling.

Etter rettspraksis er det klart at den største rabatten gis der forklaringen omfatter forhold som politiet ikke hadde kjennskap til fra før, eller ikke ville ha kunnet bevise uten forklaringen, jf. for eksempel Rt. 2005 side 1453 (import og omsetning av store mengder narkotika).

Tidspunktet for tilståelsen vil alltid ha betydning. Jo tidligere den kommer, jo mer vil den lette fornærmedes situasjon og jo større prosessøkonomisk gevinst kan man oppnå.

Rettspraksis tyder for øvrig på at ved vurderingen av hvilken bevismessig betydning mistenktes forklaring har hatt, skal man legge til grunn situasjonen da forklaringen ble

gitt. Selv om politiet senere fremskaffer bevis, skal således rabatt gis på grunnlag av bevissituasjonen på tilståelsestidspunktet.

Det avgjørende er ikke hvilke bevis som politiet faktisk hadde på det tidspunkt forklaringen ble avgitt, men bevisene mistenkte var kjent med at politiet hadde kunnskap om, jf. Rt. 2004 side 759 og Rt. 2002 side 993. Mistenktes tro på at han bidrar til sakens oppklaring blir altså belønnet. Dette harmonerer godt med formålet med ordningen, som bl.a. er å gi mistenkte et incitament til å tilstå.

Nedenfor omtales de viktigste momenter som påtalemyndigheten skal legge vekt på ved vurderingen av om det skal gis eller påstås reduksjon i straffen og hvor stor denne i tilfelle skal være. Momentlisten er ikke uttømmende.

4.2 Hensynet til fornærmede

Hensynet til offeret og pårørende har størst vekt ved volds- og seksuallovbrudd. Her er tilståelsen (skylderkjennelsen) særlig viktig for de berørte. Dessuten vil det ha stor betydning om forklaringen medfører at offeret spares for en langvarig og belastende etterforskning og domstolsbehandling, herunder at fornærmede slipper å få sin troverdighet trukket i tvil. Selv om en tilståelse først kommer i tingretten, kan den ha vekt dersom den sparer offeret for inngripende eksaminasjon og eventuelt en belastende ankerunde.

Også ved vinningskriminalitet er oppklaring viktig for offeret. Særlig innbruddstyverier i boliger og fritidsboliger skaper ikke sjelden stor utrygghet, og endog svekket livskvalitet for enkelte fornærmede. De økonomiske konsekvenser av forbrytelsen trer mer i bakgrunnen; disse tar i hovedsak forsikringen seg av. Likevel vil det være et moment som tilsier strafferabatt, dersom tilståelsen medfører at eiendeler kommer til rette og kan tilbakeleveres.

Tilståelser som har hatt betydning for offeret, medfører normalt en rabatt i intervallet 15-30 %. I saker som gjelder seksuallovbrudd med minstestraft, finnes det også flere eksempler på at det er gitt deldom med en ikke ubetydelig betinget del, se for eksempel Rt. 2001 side 1354, Rt. 2004 side 755 og Rt. 2005 side 559, 564, 663 og 1235.

4.3 Hensynet til sakens oppklaring

Der siktedes tilståelse har hatt materiell betydning, dvs. bidratt til sakens oppklaring, har Høyesterett gitt størst rabatt, ikke sjelden mer enn 1/3. Rt. 2002 side 1591 (narkotika) som departementet for øvrig viser til i proposisjonen til ny straffelov, Rt. 2005 side 1453 (narkotika), Rt. 2005 side 1235 (seksualforbrytelse) og Rt. 2006 side 641 (medvirkning til drap) er i så måte eksempler.

Om en tilståelse har materiell betydning må vurderes konkret. I narkotikasaker har domstolene ofte vært tilbakeholdne med å gi rabatt der erkjent stoff og kvantum samsvarer med politiets beslag, se for eksempel uttalelser i Rt. 2002 side 1591 og Rt. 2003 side 118. I Rt. 2005 side 314 fremholder imidlertid førstvoterende at tilståelsen også i slike tilfeller kan ha betydning for oppklaring av saken, særlig for spørsmålet om subjektiv skyld. Et annet eksempel som illustrerer at vurderingen må skje konkret, er Rt. 2005 side 663.

I saker med flere forhold der tilståelsen har betydning for oppklaring av noen av forholdene, men ikke alle, må rabatten knyttes til den del av straffen som skønsmessig kan tilbakeføres til de forhold som ellers ikke ville blitt oppklart, se Rt. 2005 side 1459.

4.4 Prosessøkonomiske hensyn

I dette avsnittet omtales situasjonen der tilståelsen ikke har hatt betydning for oppklaringen av saken – det forelå tilstrekkelig bevis fra før – men den har likevel forenklet etterforskingen og/eller iretteføringen, slik at strafferettsapparatet har spart tid og ressurser som derved kunne frigjøres til andre saker. Man kan her tenke seg flere typetilfeller.

Tilståelsen kan medføre at etterforskingen ferdigstilles slik at pådømmelse skjer i løpet av første fengslingsperiode.

Tilståelsen kan medføre at pådømmelsen skjer ved tilståelsesdom (jf. straffeprosessloven § 248) istedenfor i meddomsrett. Ved tilståelsesdom pådømmes som kjent saken av enedommer, og påtalemyndigheten behøver normalt ikke å møte.

Tilståelsen kan forenkle både etterforskingen og en senere hovedforhandling ved at bevisemaene blir færre og enklere og slik at bevisførselen i retten kan begrenses.

Avhengig av hvor stor effekten har vært av tilståelsen skal påstanden i slike tilfeller ligge i intervallet mellom 10 og 30 % under hva den ellers ville ha vært.

Det har i praksis vært noe tvil om det i seg selv gir grunnlag for rabatt at en sak kan pådømmes som tilståelsessak. Etter riksadvokatens syn må dette spørsmålet besvares bekreftende, og en rabatt i intervallet 10-20% vil normalt være passende, dvs. nedre del av intervallet for rabatt ved forklaringer som har prosessøkonomisk betydning. Til illustrasjon nevnes Rt. 2004 side 759 og Rt. 2005 side 314.

I praksis har det også vært usikkert om det skal gis rabatt ved tilståelse for promillekjøring der siktede er stanset sittende bak rattet eller ved fartsovertredelser der farten er målt med radar, laser eller ved automatisk trafikkovervåking. Felles for slike overtredelser er at det foreligger fellende bevis når forklaringen avgis, og at mistenkte er kjent med dette. Dersom saken kan avgjøres av retten med tilståelsesdom, gjelder foranstående også i disse tilfeller.

I Høyesteretts kjennelse 20. april 2007 (sak HR-2007-00734-A) legges det til grunn at en uforbeholden tilståelse i seg selv ikke er tilstrekkelig til å fravike grensen mellom samfunnsstraff og ubetinget fengsel ved fartsovertredelser.

Ofte vil en tilståelse både ha materiell og prosessøkonomisk betydning, og den kan i tillegg lette offerets situasjon. Da må alle momentene trekkes inn ved fastsettingen av rabattens størrelse, men de ulike grunnlag skal ikke summeres. Det må foretas en samlet bedømmelse. En rabatt på mellom 1/4 og 1/3 anses i så måte gjennomgående tjenlig.

5. Særlig om forelegg på bot

I Rt. 2005 side 641 (fartsovertredelse) fremholder førstvoterende:¹¹

¹¹ Se avsnitt 26

”Erkjennelse av straffeskyld ligger til grunn for slike forelegg, slik at tilståelsen er tatt hensyn til når forelegget utferdiges. Når slike forelegg ikke vedtas og må sendes domstolene til pådømmelse, kan en uforbeholden tilståelse i seg selv ikke gi grunnlag for å gå under minstetider fastsatt i lov eller forskrift. Konsekvensen ville da bli at de som nekter å vedta forelegg, vil få en ekstra ”rabatt” ved pådømmingen ... ”

Flere politidistrikter har allerede i interne instruksjoner om reaksjonsfastsettelsen ved ulike ”masseovertrædelser” fastsatt forskjellige bøtesatser for utferdigelse av forelegg og for eventuell senere påstand for retten om idømmelse av bot i saker der forelegget ikke vedtas. Begrunnelsen for å påstå høyere bot i retten er at grunnlaget for rabatten bortfaller når forelegget ikke vedtas.

Riksadvokaten tilrår at samtlige politidistrikter gjennomfører et slikt tosporet system for bøtesatser. Et hensiktsmessig rabattnivå for bot ved forelegg kan normalt ligge på ca 1/6, men må selvsagt rundes av (opp eller ned) til passende beløp.

Det er viktig at siktede når forelegget sendes ut blir informert om at boten i forelegget bygger på erkjennelse og inneholder en rabatt på det grunnlag at saken kan avgjøres utenrettslig, og at i motsatt fall vil bøtepåstanden for retten være høyere enn boten i forelegget, i tillegg til at det normalt vil bli krevd saksomkostninger. I denne informasjonen kan man konkret angi hva påstanden for retten eventuelt vil bli.

6. Særlig om ankesaker

Dersom en person som er domfelt og har fått tilståelsesrabatt i tingretten, anker til lagmannsretten, må påtalemyndigheten vurdere rabattspørsmålet på ny.

Hvis tiltalte fragår tilståelsen og inngir fullstendig anke, vil det normalt ikke være aktuelt med rabatt i lagmannsretten, rett og slett fordi grunnvilkåret om uforbeholden tilståelse ikke lenger er oppfylt.¹² Er rabatt gitt fordi tilståelsen har lettet fornærmedes situasjon, vil det normalt heller ikke være grunn til å opprettholde en redusert påstand i lagmannsretten. Som regel vil både selve ankeforhandlingen og ventetiden før saken kommer opp innebære en betydelig tilleggsbelastning for fornærmede. Særlig gjelder dette hvis fornærmede må forklare seg på ny for lagmannsretten og vedkommendes troverdighet blir et bevisstema.

I de tilfeller hvor tilståelsesrabatt er gitt fordi forklaringen hadde prosessøkonomisk betydning, må det vurderes konkret om dette fortsatt er situasjonen etter ankebehandlingen. Ikke sjelden vil tilståelsen ha bidratt til en enklere behandling av saken både i tingretten og lagmannsretten. Da er det ingen grunn til å redusere rabatten ved straffutmålingen i ankeinstansen. På den annen side skal det selvsagt ikke gis ytterligere rabatt selv om tilståelsen forenklet behandlingen i to instanser.

På samme måte må rabattspørsmålet vurderes konkret dersom en person som er domfelt i tingretten, velger å avgi en uforbeholden tilståelse i lagmannsretten, eventuelt trekker en anke over skyldspørsmålet, jf. Høyesteretts dom av 24. april 2007 som er omtalt foran.

¹² Se likevel Rt. 2006 side 46 der en fragått tilståelse ga en viss rabatt i et tilfelle der forklaringen hadde hatt bevisbetydning.

7. Kravet om at rabatten må være synbar – uttalelse til retten

Som fremholdt i pkt. 1 ovenfor, er synbarhet en av forutsetningene for at ordningen med strafferabatt skal få den effekt lovgiveren har tilsiktet. Dette innebærer at både siktede i den aktuelle sak og andre må kunne se at rabatt er gitt og hvor stor den er.

Ved vedtagelsen av ny straffelov (lov 20. mai 2005 nr. 28) ble det også gjort endringer i straffeprosessloven § 40 om kravene til domsgrunner. Endringen, som ikke er satt i kraft, pålegger retten å opplyse i dommen hvorvidt bestemmelsen om tilståelsesrabatt er anvendt. Dessuten oppfordres retten til å angi hvilken betydning tilståelsen har hatt for straffutmålingen. I proposisjonen til ny straffelov uttales:¹³

”Departementet foreslår at det i domsgrunnene alltid skal angis om bestemmelsen i straffeloven § 77 er anvendt. Det skal både gå frem om det er tatt i betraktning ved straffutmålingen at den siktede har tilstått, og om tilståelsen har ført til reduksjon i straffen.

Videre bør det angis hvilken betydning tilståelsen er tillagt ved straffutmålingen ... Dersom det er mulig å angi eksakt hvor stort fradraget er, bør dette gjøres. Særlig der det i praksis har utviklet seg fastlagte nivåer for straff for ulike typer av lovbrudd, lar dette seg gjøre. I andre tilfeller bør det angis i mer generelle vendinger hvor stor rabatten har vært.”

I begjæring til tingretten om tilståelsesdom eller i prosedyren under hovedforhandling eller ankeforhandling skal påtalemyndigheten alltid:

- ∞ Uttale seg om det er grunnlag for strafferabatt som følge av tilståelsen.
- ∞ Angi hvilket nivå straffepåstanden ville ha ligget på uten tilståelsen (normalnivået).
- ∞ Redegjøre for de momenter i den aktuelle sak som er relevante for spørsmålet om strafferabatt, og redegjøre for hvordan påtalemyndigheten har vektlagt disse.

For å sikre notoritet og etterprøvbarhet bør det også fremgå av saken hva aktor muntlig har fremholdt om normalstraff og tilståelsesrabatt i sin prosedyre under hovedforhandling. I mange tilfeller vil dette være gjengitt i dommen, og i så fall er det ikke behov for ytterligere nedtegning. Dersom retten ikke gjengir anførselene på adekvat måte, bør aktor sørge for at informasjonen på annen måte fremgår av saken. Sendes dommen til overordnet påtalemyndighet med forslag om at den godtas eller påankes, er det naturlig å gi slike opplysninger i oversendelsespåtegningen. Notoritet om vurderingen av rabattspørsmålet er særlig viktig der en annen aktor skal utføre aktoratet i ankedomstolen. Hvis informasjonen verken går frem av dommen eller kan inntas i en påtegning, bør aktor vurdere å skrive et kort notat, som dokumentføres i saken.

8. Kravet om at rabatten må være forutberegnelig – informasjon til mistenkte

Forutberegnelighet er også en forutsetning for at ordningen med strafferabatt skal få den ønskede effekt. Dette innebærer at rabatt må gis konsekvent og etter prinsipper som medfører at nivået er forutsigbart. Det er nær sammenheng mellom synbarhet (jf. pkt. 7 ovenfor) og forutberegnelighet. Påtalemyndigheten skal gjennom sin praksis bidra til at

¹³ Proposisjonen side 485 (i spesialmerknadene til utkastet til endring i straffeprosessloven § 40)

ordningen med strafferabatt blir forutberegnelig og må således sørge for at rabatt gis konsekvent hvor vilkårene er til stede.

Forutberegnelighet forutsetter at mistenkte kjenner til ordningen. Allerede i første mistenktavhør bør det i alminnelighet gis *generelle* opplysninger om de prinsipper som gjelder. Følgende elementer er sentrale:

- ∞ Informasjon om at uforbeholden tilståelse skal tas i betraktning ved straffutmålingen og gir rabatt, jf. straffeloven § 59.
- ∞ Nivået for rabatten etter rettspraksis.
- ∞ Hvilke hovedmomenter som vektlegges ved vurderingen av hvor stor rabatt som skal gis.

Denne generelle informasjonen kan antakelig med fordel standardiseres og må kunne gis av den polititjenestemann som foretar avhøret. Der omstendighetene gir grunn til det (for eksempel hvis det er usikkerhet om nivået for rabatten) må det på forhånd konfereres med saksansvarlig politijurist.

Så snart forholdene ligger til rette for det, må den generelle orienteringen følges opp med mer *konkret* informasjon. Dette bør gjøres når man har tilstrekkelig oversikt over faktum i saken, og orienteringen skal inneholde en angivelse av:

- ∞ Det normale reaksjonsnivå (straffenivået for de aktuelle straffbare handlinger uten tilståelse).
- ∞ Hvor stor strafferabatt påtalemyndigheten vil påstå hvis mistenkte tilstår. Dette kan gjøres ved å angi selve rabatten, og/eller ved å opplyse hvilken straffepåstand som vil bli nedlagt etter fradrag for tilståelsesrabatt.

De opplysninger som gis om konkret strafferabatt, må være avklart med kompetent påtalemyndighet. Påtalemyndigheten i politiet skal, i saker hvor tiltalekompetansen ligger hos overordnet myndighet, konferere med statsadvokaten om rabattens størrelse. Er riksadvokaten tiltalekompetent, skal rabattspørsmålet likevel avgjøres av statsadvokaten, med mindre statsadvokaten finner det påkrevd å drøfte spørsmålet med riksadvokaten.

Om notoritet og bruk av skriftlige tilsagn vises til pkt. 9 nedenfor.

9. Særlig om saksbehandlingen

9.1 Skriftlig tilsagn om straffepåstand

Som det går frem av pkt. 7 og 8 ovenfor, er det en forutsetning for at ordningen med strafferabatt skal kunne virke motiverende og bidra til flere tilståelser at det blir synliggjort at rabatt er gitt og hvor stor den er.

Det foreligger to høyesterettsavgjørelser som gjelder skriftlig tilsagn om strafferabatt, Rt. 2005 side 1453 og Høyesteretts dom 24. april 2007 (sak HR-2007-00752-A). I saken fra 2005 hadde påtalemyndigheten på etterforskningsstadiet gitt opplysning til siktede og hans forsvarer om hva straffepåstanden ville bli ved tilståelse. Opplysningene ble gitt skriftlig av en politiadvokat etter konferanse med statsadvokaten. Senere fremkom informasjon om vesentlig mer omfattende forhold, og påtalemyndigheten nedla derfor påstand om strengere straff (fengsel i 9 år istedenfor 7 år som var angitt i tilsagnet). Høyesterett hadde ikke merknader til at påtalemyndigheten i et slikt tilfelle anså seg ubundet av det tilsagn som var gitt.

I saken fra 2007 trakk to av de domfelte sine anker over skyldspørsmålet etter at de hadde inngått avtale med påtalemyndigheten om straffepåstand for lagmannsretten. Avtalen gikk ut på at påstanden skulle innebære en strafferabatt på 1/3 av den straff de var idømt ved tingrettens dom. Førstvoterende som talsmann for flertallet (dissens 3-2) mente at slike avtaler med påtalemyndigheten må tillegges en viss selvstendig betydning ved straffutmålingen, selv om de ikke kan binde domstolen. I den konkrete saken innebar straffepåstandene i henhold til avtalen en rabatt på 1/3, mens Høyesterett ga en rabatt på 1/4.

Riksadvokaten legger etter disse avgjørelsene til grunn at det ikke knytter seg betenkeligheter til at påtalemyndigheten avgir forhåndstilsagn om straffepåstand, jf. ovenfor. Som fremholdt av Høyesterett, kan siktede ofte ha behov for en slik avklaring på forhånd. Også i forarbeidene til den nye straffeloven oppfordres påtalemyndigheten til å gi informasjon på et tidlig tidspunkt.

Tre vilkår må være oppfylt ved bruk av forhåndstilsagn om straffepåstand:

- ∞ Det må klargjøres overfor siktede at domstolene er ubundet av påtalemyndighetens straffepåstand.
- ∞ Det må være tilstrekkelig klart hvilke straffbare forhold (art og omfang) tilsagnet knytter seg til.
- ∞ Tilsagnet må gis av påtalemyndigheten (ikke av etterforsker). Hvis tilsagnet gis av påtalemyndigheten i politiet hvor tiltalekompetansen ligger hos overordnet påtalemyndighet, må det på forhånd konfereres med statsadvokaten, jf. pkt. 8 foran.

Notoritetshensyn tilsier at tilsagnet gis skriftlig. Hvis informasjonen gis muntlig, må det nedtegnes i en egenrapport hvilket tilsagn som er gitt, slik at dette kan etterprøves.

Selv om det er gitt tilsagn om straffepåstand, kan påtalemyndigheten fragå dette og påstå strengere straff dersom det senere viser seg at det er grunnlag for tiltale for andre forhold eller mer omfattende eller alvorlige forhold enn tilsagnet var basert på. Også dette kan med fordel klargjøres overfor siktede.

9.2 Dokumentføring, notoritet og åpenhet

Ordningen med tilståelsesrabatt forutsetter god notoritet på etterforskningsstadiet. Et sentralt moment er, som tidligere nevnt, hvilken bevisbetydning tilståelsen har. Det er derfor viktig at det fremgår av sakens dokumenter hvilke bevis politiet allerede har sikret (særlig i form av andre forklaringer og tekniske bevis) på det tidspunkt forklaringen avgis, og hvilken kunnskap mistenkte har om bevissituasjonen.

Det bør være etterprøvbart hvilken informasjon mistenkte har fått om tilståelsesrabatt. Informasjon som gis muntlig, må straks nedtegnes i egenrapport. Slike egenrapporter skal dokumentføres i saken.

Det kan oppstå spørsmål om bevisførsel i forbindelse med tilbud eller krav om tilståelsesrabatt, enten fra påtalemyndighetens side eller fra forsvareren. Siktede har for eksempel tilstått overfor etterforskeren, men fragår dette, fordi vedkommende mener rabatten er for liten. Det kan da være aktuelt for påtalemyndigheten å føre etterforskeren

som vitne. Forsvareren kan på sin side hevde at tiltalte er forespeilet en større rabatt og vil føre etterforskeren eller politijuristen som vitne for å underbygge dette.

Etter riksadvokatens syn kan denne type informasjon etter omstendighetene ha ”betydning for dommens innhold”, jf. straffeprosessloven § 292 annet ledd. I så fall kan beviset ikke avskjæres, og etterforskeren har forklaringsplikt og sannhetsplikt som vitne. Det er derfor viktig at all ”diskusjon” mellom politiet/påtalemyndigheten på den ene side og mistenkte/hans forsvarer på den annen, herunder alle ”krav” og ”tilbud”, reflekteres i saksdokumentene. Det må således skrives egenrapport i den utstrekning opplysningene ikke er nedtegnet i avhørsrapporter eller andre dokumenter i saken. Noe prinsipp om at ”forliksforhandlinger gis det ikke opplysninger om hvis forlik ikke oppnås” eller lignende, slik en kjenner det fra sivilprosessen, er det således ikke rom for i straffesaker.

Foranstående bør også med fordel klargjøres for mistenkte. Like fullt må man søke å unngå å komme i slike situasjoner. Det anbefales at politiet gjennomgående nøyer seg med å tilkjenne straffepåstanden og hvilken rabatt som tilkommer under forutsetning av at et konkret straffbart forhold tilstår.

9.3 Særlig om forklaringer som også har betydning i sak mot andre - bevissikring

En uforbeholden tilståelse av eget forhold kan ikke sjelden også ha betydning som bevis i saker mot andre, ikke minst der det foreligger samvirke. I slike tilfeller bør forklaringen sikres gjennom rettslig avhør eller ved lyd- eller videoopptak. Man må unngå å komme i den situasjon at mistenkte tilstår, får strafferabatt i egen sak og deretter fragår forklaringen når saken(e) mot medskyldige kommer opp.

10. Informasjon til fornærmede

Fornærmede bør også informeres om ordningen der det kan være aktuelt med tilståelsesrabatt. Dette bør normalt gjøres i første avhør av fornærmede, og det må gå frem av avhøret at slik informasjon er gitt. Informasjonen bør være generell og omfatte:

- ∞ Informasjon om at uforbeholden tilståelse skal tas i betraktning ved straffutmålingen og gir rabatt, jf. straffeloven § 59.
- ∞ De hovedhensyn ordningen bygger på.
- ∞ Hvilke hovedmomenter som vektlegges ved vurderingen av hvor stor rabatt som gis.

Formålet med å informere fornærmede er at slik generell informasjon bidrar til å forklare hvorfor gjerningspersonen i en del tilfeller får mildere straff. Dersom mistenkte gir en uforbeholden tilståelse, er det ikke noe i veien for at fornærmede informeres konkret om dette og om hvilken rabatt påtalemyndigheten vil foreslå for retten. Dersom hensynet til fornærmede er et moment ved vurderingen av om rabatt skal gis eller hvor stor rabatten bør være, er det viktig at det søkes klarlagt gjennom avhør av fornærmede hvilken betydning tilståelsen har/har hatt for hans eller hennes situasjon.

Tor-Aksel Busch

Hans-Petter Jahre
ass. riksadvokat